

Několik poznámek k problematice uznávání zahraničního vzdělání

Lukáš Radostný

Abstrakt:

Většina cizinců přicházejících do České republiky dosáhla ve své zemi původu určitého stupně vzdělání a je schopna své předchozí vzdělání doložit odpovídajícím diplomem, vysvědčením či jiným dokladem. Vzhledem ke skutečnosti, že tyto doklady často ovlivňují sociální status svých držitelů a umožňují využívat některá z nich plynoucí privilegia (možnost dalšího studia, získání kvalifikované práce, aj.), tisíce cizinců podstupují každým rokem proceduru obecně označovanou jako nostrifikace. Jejím absolvováním nabývají doklady o zahraničním vzdělání platnost i na území České republiky.

Mezi důležité životní situace spojené s pobytem na území jiného než vlastního státu patří zajištění si uznání dosaženého vzdělání. K tomu, aby něco takového bylo vůbec možné, je zapotřebí naplnit několik předpokladů. Prvním předpokladem je, že vzdělání, kterého se danému jedinci dostalo, vykazuje alespoň rámcově institucionální povahu. Obrátíme-li svou pozornost k zahraničním vzdělávacím systémům, je zřejmé, že proces vzdělávání doznává v celosvětovém měřítku stále vyšší míry institucionalizace. S úspěšným završením každé další fáze vzdělávacího procesu daný jedinec v ideálním případě rozšiřuje pole svých znalostí a dovedností, čímž zvyšuje svou kvalifikaci a potažmo i naději na získání uspokojivější formy obživy. Druhý předpoklad vychází z toho prvního. Pokud je proces vzdělávání institucionalizován, zpravidla se dbá na to, aby úspěšné ukončení jeho fází bylo provázeno vydáním některé z rozličných forem osvědčení. Těmi jeho nositel navyšuje svůj kulturní kapitál, který ve své institucionalizované formě má právě podobu rozmanitých diplomů a dokladů o dosaženém vzdělání. Každý takový doklad by pak měl svému nositeli zaručovat jistá privilegia a ovlivňovat jeho pozici ve společnosti. Z toho důvodu si každá společnost pečlivě hlídá, zda-li její členové tyto formalizované doklady o svém studijním úsilí a z nich vyplývající privilegia užívají oprávněně. Jejich neoprávněné užívání je pak různými způsoby sankcionováno. Z toho plyne, že pokud má cizinec zájem o formální uznání svého

předchozího vzdělání, musí jej doložit platným dokladem, který mu na základě zdárného ukončení studia vydala vzdělávací instituce v zemi původu.¹ Proces uznávání zahraničního vzdělání se velmi často obecně označuje jako nostrifikace (odvozeno z latinského *nostrae* – naše), ve skutečnosti však, jak si ukážeme, je nostrifikace pouze jedním ze způsobů, kterými je zajišťována platnost dokladů o zahraničním vzdělání na našem území.

K uznávání dokladů o předchozím vzdělávání přistupuje cizinec zpravidla ve chvíli, kdy se jedná o nutný krok k naplnění jeho osobních plánů na zlepšení životní situace. Nejčastější motivací je pokračování ve studiu na některé z českých středních či vysokých škol nebo využití své dosažené odbornosti při hledání kvalifikované práce.² Pokud se jedná o nostrifikaci z důvodu dalšího studia, je situace poměrně jednoznačná. Nostrifikovaný doklad o předchozím vzdělání je na většině českých škol nutnou podmínkou k přijetí k navazujícímu studiu.³ O velkém zájmu cizinců o studium na českých vysokých školách vypovídá i počet studentů s cizím státním občanstvím, kterých v akademickém roce 2007/2008 na českých vysokých školách studovalo 27 580.⁴ Je však třeba zmínit, že podstatnou část z tohoto počtu tvoří studenti ze Slovenska, kteří díky mezinárodní dohodě své doklady o předchozím vzdělání nostrifikovat nemusí. Druhým důvodem, pro který si cizinci nechávají uznat svá vysvědčení a diplomy, je uplatnění dosažené kvalifikace na trhu práce a získání lepšího zaměstnání. Přestože se dlouhodobě ukazuje, že kvalifikační potenciál cizinců nebývá na českém trhu práce využit⁵ a podstatná část cizinců má vyšší kvalifikaci, než vyžaduje jejich aktuální pracovní zařazení, je třeba si uvědomit, že k tomu mnohdy přispívá i povaha studovaných oborů. Ve velmi obtížné situaci se ocitají například absolventi zahraničních právnických fakult, neboť ze svých znalostí zde mohou uplatnit jen málo. Existují ale i případy, kdy si cizinci mohou díky nostrifikaci svých diplomů najít práci v oboru, který vystudovali. Z praxe poradenského a informačního centra sdružení META můžeme uvést pro ilustraci příklad kyrgyzského architekta, který krátce po příjezdu do České republiky získal práci jako projektant ve stavební firmě. Poměrně vysokou pravděpodobnost uplatnění v oboru mají i lékaři a nelékařský zdravotnický personál. Těm však nestačí pouhá nostrifikace, ale navíc musejí ještě skládat náročné aprobační zkoušky předepisované ministerstvem zdravotnictví.

Jak jsme se již zmínili, doklady o dosaženém vzdělání zpravidla zvýhodňují v určitých rovinách své nositele oproti těm, kteří jimi nedisponují. Pokud přichází někdo ze zahraničí a svým dokladem o dosaženém vzdělání prokazuje svůj nárok na privilegia, která z něj plynou,

¹ Standardně je třeba, aby žadatel prokázal existenci těchto dokladů jejich fyzickým předložením. Později se však ještě zmíníme i o případech, kdy je možné opřít proces uznání zahraničního vzdělání i o diplomy, které byly v minulosti vydány, ale z různých důvodů se do současnosti nedochovaly.

² Toto tvrzení se zakládá na zjištěních získaných při poradenství cizincům žijícím na území ČR v rámci činnosti sdružení META v posledních třech letech.

³ Výjimku představují například pobočky zahraničních univerzit, které na území České republiky působí, aniž by měly své studijní programy akreditovány u Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, a které zpravidla nostrifikaci dokladů o předchozím vzdělání nepožadují.

⁴ Cizinci v České republice 2008. ČSÚ, Praha 2008, str. 172.

⁵ Horáková, M.: *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. VÚPSV, Praha 2008, str. 82.

aktivují se mechanismy, jejichž pomocí se společnost snaží zjistit, zda si daný jedinec svůj sociální status a s ním spojené výhody opravdu zaslouží. Nyní se podíváme, jakým způsobem tyto mechanismy fungují v českém kontextu.

Pro posouzení úrovně dosaženého vzdělání a přiznání rovnocennosti dokladů, které toto vzdělání potvrzují, se v České republice používá vícero označení v závislosti na povaze dokladů. Vztaženo na doklady o ukončení vzdělání odpovídajícímu české základní a střední škole se používá pro proceduru označení **uznání rovnocennosti zahraničního vysvědčení** popř. **uznání platnosti zahraničního vysvědčení (nostrifikace)**. Dokladem o úspěšném zakončení procedury je tzv. nostrifikační doložka. V případě vysokoškolských diplomů se podává žádost o **uznání vysokoškolského vzdělání a kvalifikace** a v případě uznání je vystaveno osvědčení o uznání vysokoškolského vzdělání a kvalifikace v České republice, které je doloženo rozhodnutím z příslušné vzdělávací instituce (veřejné vysoké školy) či Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.⁶ V následujících odstavcích se zaměříme na to, co mají tyto dva typy uznávání dosaženého zahraničního vzdělání společného a poté se budeme zabývat jejich rozdíly. Úvodem lze pouze poznamenat, že nostrifikace základního a středního vzdělání zajišťují školské odbory příslušných krajských úřadů, zatímco nostrifikaci vysokoškolských diplomů obstarávají veřejné vysoké školy, které uskutečňují obsahově obdobný akreditovaný studijní program. K oběma typům uznávání⁷ se ještě vrátíme.

Předpoklady a náležitosti uznávací procedury

Jak jsme již naznačili, k samotnému zahájení uznávací procedury je třeba naplnit řadu předpokladů. Nyní se zaměříme na soubor dokumentů, bez kterých uznávací procedura není možná. Ať již se jedná o základní, střední či vysokou školu, vždy je nutné podat **písemnou žádost**. Krajské úřady mají zpravidla vlastní formuláře žádosti. Podobně je tomu u některých vysokých škol. Ostatní vysoké školy pak používají jednoduchý univerzální formulář.⁸ Kromě žádosti je nutné vždy dodat **notářsky ověřenou kopii diplomu či vysvědčení, resp. všech jejich částí**. Tento krok nebývá zpravidla problematický, pokud se jedná o diplomy vydané ve státech, s nimiž má Česká republika uzavřenou smlouvu o uznávání listin bez dalšího ověření⁹. V takovém případě již není nutné opatřovat diplomy dalšími formami ověření (apostila, legalizace, superlegalizace).¹⁰

⁶ Pokud se jedná o vysokoškolské vzdělání získané v oblasti vojenství, žádost posuzuje Ministerstvo obrany ČR, v případě vzdělání v oblasti bezpečnostních sil pak Ministerstvo vnitra ČR. Vysokoškolské vzdělání získané v Afghánistánu, Bulharsku, Slovinsku, Bosně a Hercegovině, Maďarsku, Polsku, Gruzii, Moldávii, Turkmenistánu a Tádžikistánu se uznává na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy.

⁷ Za zmínku snad stojí ještě skutečnost, že v anglicky mluvících zemích pro danou proceduru nejčastěji používá pojem *legalization*.

⁸ Pro ilustraci lze uvést např. http://www.jamu.cz/documents/formulare/uznani_zahranicniho_vv.pdf

⁹ Státy, se kterými takováto smlouva uzavřena je, lze nalézt na http://magistrat.praha-mesto.cz/61208_Uznavani-rovnocennosti-a-nostrifikace-vysvedceni-vydanych-zahranicnimi-skolami.

¹⁰ Podrobně o problematice ověřování cizích listin pojednává Pavel Čížinský ve stejnojmenném textu <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2032695>

V případě států, se kterými Česká republika takovou dohodu uzavřenou nemá, je nutné originál diplomu opatřit některým z následujících ověření:

- a) **apostila** (zjednodušená legalizační doložka) – v případě, že stát, ve kterém byl doklad o vzdělání vydán, přistoupil k Haagské úmluvě o zrušení požadavku ověřování cizích veřejných listin.¹¹
- b) **legalizační doložka** – ověření ministerstvem zahraničních věcí příslušného státu nebo příslušným cizozemským orgánem a příslušným zastupitelským úřadem České republiky, byl-li doklad vydán v zemi, která není signatářem Haagské úmluvy.

Tyto způsoby vyššího ověřování mohou být pro cizince žijící na území České republiky poměrně komplikované. Pokud se rozhodnou vyřídit si potřebná potvrzení sami, musí navštívit zemi, kde jim byly diplomy vydány. Tuto nákladnou cestu si řada cizinců nemůže dovolit, čímž je připravena i o jakoukoliv možnost navazujícího studia a kvalifikované práce. Někteří proto využívají existence sociálních vazeb v zemi původu a pověřují vyřízením tohoto vyššího ověření své příbuzné či známé. Je to o mnoho bezpečnější než zasílat originály diplomů na pověřené instituce poštou, což ze zřejmých důvodů téměř nikdo nedělá.

Poslední náležitostí jsou **soudní překlady všech listin do českého jazyka**. Kromě diplomu či vysvědčení je vyžadován i překlad seznamu předmětů či přednášek s bodovým či známkovým ohodnocením a mnohdy i hodinovou dotací jednotlivých předmětů. To umožní vzájemné porovnání českého a zahraničního studijního programu. Soudní překlady diplomů nepředstavují zpravidla větší problémy. Výjimečně mohou nastat v případech, kdy se jedná o jazyk, pro který zde nikdo nemá licenci na soudní tlumočení a překlady. Velmi často mají navíc tyto diplomy druhou verzi v rozšířenějším jazyce (např. ruština, angličtina aj.).

Rozdíly v uznávací proceduře podle typu vzdělání

Jak jsme se již zmínili, existují určité rozdíly v uznávací proceduře podle toho, o jakou úroveň vzdělání se jedná. Uznávání základního a středního vzdělání se řídí § 108 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a vyhláškou č. 12/2005 Sb., o podmínkách uznání rovnocennosti a nostrifikace vysvědčení vydaných zahraničními školami.

Pokud je Česká republika vázána dohodou o uznání rovnocennosti dokladů o vzdělání se zemí,¹² kde bylo vydáno příslušné vysvědčení, potom je vydáváno osvědčení o uznání rovnocennosti zahraničního vysvědčení. V případě, že Česká republika žádnou takovou smlouvou vázána není, pak je posuzováno pouze předložené vysvědčení. V případě, že se od

¹¹ Seznam států, kterých se tato dohoda týká, je možné nalézt na http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=states.listing.

¹² Jejich seznam je k nalezení na http://magistrat.praha-mesto.cz/61208_Uznvani-rovnocennosti-a-nostrifikace-vysvedceni-vydanych-zahranicnimi-skolami

českého vzdělávacího programu zásadnějším způsobem odlišuje, předepisuje se tzv. nostrifikační zkouška. Teprve po jejím úspěšném složení obdrží žadatel rozhodnutí o uznání platnosti zahraničního vysvědčení v České republice s tzv. nostrifikační doložkou. Nostrifikační zkoušky se skládají na střední škole, kterou k tomuto účelu vybere pověřený pracovník školského odboru daného krajského úřadu. Tato škola pak stanoví datum zkoušky a ustaví zkušební komisi. Velmi často je nutné vypořádat se s tím, že zahraniční vzdělávací systémy mají zcela odlišné nastavení středoškolského studia, a to jak co do obsahu, tak do počtu let. Pro uznání zahraničního středoškolského studia je též podstatné, zda-li dosažený stupeň vzdělání opravňuje danou osobu pokračovat ve studiu na vysoké škole. Pokud ano, považuje se u nás její střední vzdělání za ukončené, a to i v případě, že trvalo kratší dobu, než je v České republice běžné.

Poněkud rozdílněji probíhá uznávání vysokoškolských diplomů, které je upraveno § 89, §90, §105 a §106 zákona č. 111/1989 Sb. o vysokých školách, mezinárodními úmluvami o uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělávání a úmluvou o uznávání kvalifikací ve vysokém školství. Na rozdíl od středoškolských diplomů se téměř nepřistupuje k dalšímu přezkoušování žadatelů. Pověřená osoba příslušné veřejné vysoké školy na základě předložených dokumentů porovnává obsah a rozsah zahraničního studijního programu s jeho akreditovanou obdobou v České republice. Pokud shledá, že se liší příliš, žádost bývá zpravidla zamítnuta. V opačném případě je vydáno osvědčení o uznání vysokoškolského vzdělání a kvalifikace v České republice. Problém nastává v případech, kdy se jedná o obor, který se na českých školách nestuduje, popř. má se stejnojmenným oborem příliš málo společných předmětů na to, aby mohl být uznán. Pokud vysoká škola, která podobný studijní program realizuje, nepředepíše doplnění zkoušek z předmětů, které považuje za stěžejní, nebo jinou formu doplnění studijních požadavků, žadatel má jen malé šance osvědčení získat.

Zajímavou otázkou je uznávání zahraničních titulů. To se řídí tím, zda-li titul přiznala zahraniční škola. I v případě, že se zahraniční studijní program shoduje s českým, pokud nositeli dokladu vysoká škola, na které studoval, nepřiznala právo užívat akademický titul, v České republice mu bude pouze uznáno, že jeho studium je rovnocenné např. s magisterským studiem určitého oboru, ale nebude mu přiznáno právo užívat titul magistr (Mgr.).

Specifické situace

V určitých případech komplikuje proces nostrifikace pobytový status cizince, který o uznání svého zahraničního vzdělání žádá. Klasickým případem jsou žadatelé o mezinárodní ochranu a azylanti, popř. držitelé doplňkové ochrany. Pokud pocházejí ze země, se kterou nemá Česká republika uzavřenou žádnou dohodu, která by je zbavila povinnosti opatřit své doklady o dosaženém vzdělání vyšším ověřením, měli by si za normálních okolností tato ověřením opatřit. Protože však z povahy svého pobytového statusu mohou mít problémy s kontaktováním úřadů a vzdělávacích institucí v zemi původu, nelze toto po nich požadovat. Tuto situaci ošetřuje

školský zákon, který přímo říká, že „jde-li o osobu, které byla v České republice nebo v jiném členském státě Evropské unie poskytnuta mezinárodní ochrana formou azylu nebo doplňkové ochrany nebo na kterou je třeba na základě mezinárodních závazků České republiky pohlížet jako na uprchlíka nebo vyhnance nebo osobu v podobné situaci jako uprchlíci, lze předložení dokladu uvedeného v odstavcích 1 až 3 a ověření pravosti podle odstavce 4 nahradit čestným prohlášením takovéto osoby o skutečnostech jinak prokazovaných takovýmto dokladem nebo ověřením. V případě pochybností nařídí krajský úřad žadateli nostrifikační zkoušku.“¹³ Osoby, kterých se tento odstavec týká, mohou proto tímto způsobem nahradit chybějící část nebo i celý doklad o vzdělání. Je tomu tak z důvodu, že při opouštění země původu nemusely mít šanci vzít si doklady s sebou, popř. jejich doklady mohly být zničeny. V případě nostrifikací středoškolských diplomů jim pak je předepisován větší počet nostrifikačních zkoušek. Pro ilustraci lze uvést příklad azylanta z Nigérie, který při útěku ze země původu přišel o většinu svých dokladů. Tomu byly předepsány nostrifikační zkoušky z šesti předmětů. Všechny úspěšně splnil a bylo mu uznáno středoškolské vzdělání.

V nezáviděníhodné situaci se ocitají žadatelé o mezinárodní ochranu. Ti jsou totiž odkázáni na rozhodnutí příslušného úředníka, zda na ně bude pohlížet, budeme-li se držet výše uvedené citace školského zákona, jako na uprchlíka nebo vyhnance nebo osobu v podobné situaci jako uprchlíci. Praxe jednotlivých krajských úřadů se v tomto bodě značně různí v závislosti na výkladu výše citovaného odstavce. V případech, kdy úředník odmítne považovat žadatele o mezinárodní ochranu za osobu, na kterou se daná pasáž vztahuje, může po něm požadovat obstarání vyšších ověření svých diplomů, které jsou pro něj coby nežádoucí osobu v zemi původu mnohdy nedostupné. Pokus o jejich získání může navíc vystavit osobu žadatele i jeho příbuzné v zemi původu nebezpečí pronásledování či jiného ohrožení.

Problematika přístupu k žadatelům o mezinárodní ochranu však představuje mnohem širší téma a zaslouží si vlastní prostor. Obecně se však lze domnívat, že nostrifikace dokladů o dosaženém vzdělání v mnoha případech může přispět ke zlepšení sociální i ekonomické pozice cizinců v rámci české společnosti. Nostrifikovaný diplom představuje pro potenciální zaměstnavatele větší garance než originální diplom v cizím jazyce. K tomu nemalou měrou přispívá autorita vzdělávacích institucí, které nostrifikačním procesem stvrzují jak platnost zahraničních diplomů, tak jejich rovnocennost s diplomy českými.

Autor vystudoval Fakultu humanitních studií UK v Praze, obor obecná antropologie. Dlouhodobě se věnuje problematice sociální exkluze a otázky možností a limitů aplikované antropologie. V letech 2000 - 2006 se účastnil řady terénních antropologických výzkumů zaměřených na studium problematiky sociálně vyloučených romských lokalit. Od roku 2006 se zabývá problematikou vzdělávání cizinců jako odborný pracovník sdružení META o.s.

¹³ 9 odstavec § 108 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších úprav

Článek vznikl v rámci projektu "Zvyšování povědomí o rozvojové problematice v regionech" za podpory Evropské komise.

Použitá literatura:

Čížinský, Pavel: Ověřování cizích listin. <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2032695>

Horáková, Milada: *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. VÚPSV, Praha 2008.

Cizinci v České republice 2008. ČSÚ, Praha 2008

Uznávání rovnocennosti a nostrifikace vysvědčení vydaných zahraničními školami – postup vyřízení věci – Magistrát hl.m. Prahy http://magistrat.praha-mesto.cz/61208_Uznavani-rovnocennosti-a-nostrifikace-vysvedceni-vydanych-zahranicnimi-skolami

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Zákon č. 111/1989 Sb. o vysokých školách